

KANCELARIA SENATU
BIURO INFORMACJI I DOKUMENTACJI
Dział Analiz i Opracowań Tematycznych

Wolność zrzeszania się

Opinia prawna na temat prawnego funkcjonowania stowarzyszeń w Polsce
z uwzględnieniem niezbędnych zmian i propozycji legislacyjnych

OPINIE I EKSPERTYZY

OE-100

STYCZEŃ 2009

Materiał przygotowany przez Dział Analiz i Opracowań Tematycznych Biura Informacji i Dokumentacji.
Biuro zamawia opinie, analizy i ekspertyzy dotyczące poszczególnych projektów ustaw sporządzone
przez specjalistów reprezentujących różne punkty widzenia.
Wyrażone w materiale opinie odzwierciedlają jedynie poglądy autorów.

©Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2009

Redakcja techniczna:
Jolanta Krynicka

Biuro Informacji i Dokumentacji Kancelarii Senatu
Dyrektor – Andrzej Dziubecki – tel. 022 694 94 32, fax 022 694 94 28,
e-mail: andrzej.dziubecki@nw.senat.gov.pl
Wicedyrektor – Ewa Nawrocka – tel.022 694 98 53,
e-mail: nawrocka@nw.senat.gov.pl
Dział Analiz i Opracowań Tematycznych tel. 022 694 98 04, fax 022 694 99 06

WOLNOŚĆ ZRZESZANIA SIĘ

Wstęp

W art. 1 Konstytucji RP została przyjęta obywatelska koncepcja państwa. Państwo jest wspólnotą wszystkich obywateli Rzeczypospolitej.

W art. 4 zapisano zasadę suwerenności Narodu (polityczna koncepcja Narodu). Zwierzchnictwo Narodu rozumieć tu należy jako podporządkowanie wszystkich organów władzy publicznej – woli ogółu obywateli.

Preambuła do Konstytucji RP stanowi, że Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej ustanowiono jako prawa podstawowe dla Państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałania władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot.

Oparcie Państwa, Rzeczypospolitej na politycznej koncepcji Narodu implikuje konstytucyjne uprawnienia dla roli reprezentacji Społeczeństwa Obywatelskiego.

Uwzględniając porządek konstytucyjny oraz dotychczasową praktykę i stan regulacji należy zauważyć, że do tej pory nie są właściwie realizowane istotne elementy wolności zrzeszania się i dialogu społecznego, nie jest zapewniony udział obywateli w sprawowaniu władzy.

Zgodnie z art. 12 Konstytucji Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji, a art. 58 ust. 1 stanowi, iż każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.

Pakt Praw Obywatelskich i politycznych (1966) w art. 22 stanowi, że każdy ma prawo do swobodnego stowarzyszania się z innymi, włącznie z prawem do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych w celu ochrony swych interesów. Na wykonywanie tego prawa nie mogą być nałożone ograniczenia inne niż przewidziane przez ustawę i konieczne w demokratycznym społeczeństwie w interesie bezpieczeństwa państwowego i publicznego, porządku publicznego bądź dla ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób.

Natomiast w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości podkreśla się m.in., iż:

- 1) celem stowarzyszenia może być wszystko, co jest zgodne z prawem, a także, co do zasady, promowanie zmian w tym prawie, także na płaszczyźnie konstytucyjnej, o ile tylko zmiany te nie mają charakteru antydemokratycznego, a środki mające do tych zmian prowadzić są zgodne z prawem i zasadami demokracji;
- 2) uzyskanie osobowości prawnej może być automatyczną konsekwencją utworzenia danego stowarzyszenia i w związku z tym nie musi wiązać się z żadnymi dodatkowymi formalnościami; w zgodności z art. 11 Konwencji pozostaje jednak także uzależnienie uzyskania tej osobowości od dokonania zgłoszenia lub uzyskania wpisu do rejestru, o ile tylko przeprowadzana przy tej okazji kontrola jest kontrolą legalności celów i statutowego zakresu działań danego stowarzyszenia, a towarzyszące jej procedury są przeprowadzane z rozsądną szybkością;
- 3) należy przyjąć domniemanie, że działalność stowarzyszenia, w braku dowodów przeciwnych, jest zgodna z prawem;
- 4) objęcie gwarancjami wynikającymi z przepisów prawa międzynarodowego nie zależy od przyznania danemu stowarzyszeniu osobowości prawnej.

W Polsce występują także rozbieżności pomiędzy deklaracją polityczną a polityką sprawowania władzy, w szczególności w zakresie uczestnictwa:

- w stanowieniu praw powszechnych w tym lokalnych,
- w procesach planowania społeczno-gospodarczego,
- w działalności socjalnej i usługach społecznych.

W znacznej mierze wynikają one z braku wolności zrzeszania się tak osób fizycznych, jak i prawnych oraz ich organizacji.

Dotychczas nie wykształciły się samodzielnie i nie są wystarczająco pojemne i zdywersyfikowane regulowane formy organizowania się i wyłaniania wspólnej reprezentacji, różnych organizacji i zrzeszeń osób prawnych i fizycznych niezbędne dla funkcjonowania sprawnych, powszechnych ścieżek dialogu. Między innymi nie ma zagwarantowanej pełnej powszechnej swobody zrzeszenia się, a stare, tylko zmodyfikowane w III RP instytucje, reglamentujące podmiotowo i przedmiotowo ten proces nie są wystarczające i dostosowane do nowej rzeczywistości ustrojowej. Praktycznie często, tylko formalnie funkcjonujące wojewódzkie komisje dialogu społecznego nie zapewniają właściwej reprezentacji nawet na forum województwa, gdy tymczasem niezbędne jest poszerzenie dialogu na poziomie tak

powiatów jak i regionów. Blisko sto tysięcy organizacji pozarządowych nie ma zapewnionych form wspólnego organizowania się i występowania, wypowiedziania (zrzeszania) się.

Propozycje zmian dotyczące wolności zrzeszania się wynikają z oceny stanu dotychczasowego, z powszechnie znanych i wielokrotnie opisanych słabości systemowych. Rekomendowane zmiany, to w pierwszej kolejności nowoczesne, spełniające standardy Konstytucji RP prawo zrzeszania się, które służyłoby poprawie istniejącego stanu prawnego i faktycznego.

Potrzeba zmian przepisów dotyczących wolności zrzeszania się znajduje uzasadnienie na gruncie analizy przepisów obowiązujących w tym zakresie w państwach Europy Zachodniej (zarówno o modelu anglosaskim, jak i kontynentalnym) oraz regulaminach Unii Europejskiej i Konwencjach.

Ustawa o wolności zrzeszania się powinna wzorować się w swych podstawach na modelach niemieckim i francuskim. Chodzi tu o stworzenie podstawowych ram, form i narzędzi dla zapewnienia z jednej strony swobody zrzeszania się, a z drugiej dla zinstytucjonalizowania form reprezentacji, zróżnicowanych ze względu na cele wyrażania opinii, zajmowania stanowisk i przedstawienia propozycji władzom publicznym stanowiącym i wykonawczym.

1. Założenia nowej regulacji lub zmian ustawy z dnia 4 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach

1.1. Prawo o stowarzyszeniach powstawało na samym początku procesu transformacji ustroju RP. Dotychczasowe nowelizacje dokonywane doraźnie tylko w niezbędnym zakresie nie zmieniły charakteru tego prawa jako podstawy zrzeszania się wyłącznie osób fizycznych. Nie wypracowano odpowiedniej instytucji pozwalającej na wspólne zrzeszanie się na równych prawach osób fizycznych, jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, lecz posiadających zdolność prawną i osób prawnych różnego typu wedle zasady swobody zrzeszania się.

Ustawowa konstrukcja zrzeszenia nierejestrowego (stowarzyszenia zwykłego) była tworzona w skromnym zakresie w sposób utrudniający powstawanie i funkcjonowanie takich prostych zrzeszeń. Nie przyznaje ona nie tylko osobowości prawnej, ale i zdolności prawnej. Ustawa nie pozwala na tworzenie związków (organizacji) takich zrzeszeń lub zrzeszania się w innych typach organizacji. Prawo o stowarzyszeniach nie pozwala na zrzeszanie się (tworzenie związków) różnych organizacji pozarządowych. Dla zapewnienia rzeczywistej pełnej swobody zrzeszania się różnych osób i jednostek organizacyjnych konieczna jest istotna zmiana ustawy – Prawo o stowarzyszeniach lub nowe prawo o wolności zrzeszeń.

Do rozstrzygnięcia pozostaje wybór zakresu podmiotowego regulacji co do włączenia m.in. przedsiębiorców, rzemieślników czy spółdzielców tak, aby jedna regulacja dotyczyła swobody zrzeszania się bez względu na status i formę prawną.

Regulacja prawa prywatnego dotyczy tworzenia zrzeszeń o charakterze prywatno-prawnym i nie sprzeciwia się ewentualnie tworzeniu podmiotów, instytucji prawa publicznego to jest przykładowo regulacji samorządu gospodarczego.

1.2. Konieczne jest poszerzenie zakresu podmiotowego ustawy dotyczącego osób i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej, które będą mogły się zrzeszać na podstawie prawa o stowarzyszeniach (art. 3 ust. 1).

Jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, lecz posiadające zdolność prawną, osoby prawne, takie jak fundacje, samorzady zawodowe lub będące przedsiębiorcami, zrzeszenia i organizacje zawodowe, nie prowadzące działalności gospodarczej powinny móc się zrzeszać razem z osobami fizycznymi w zakresie wspólnych celów niegospodarczych.

Prawo o stowarzyszeniach powinno być też podstawą do tworzenia związków, federacji, tak stowarzyszeń podmiotów, o których mowa wyżej, jak i organizacji pozarządowych, o których mowa w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, także z innymi podmiotami, takimi jak spółdzielnie, izby rzemieślnicze, izby gospodarcze, organizacje pracodawców, jeżeli zrzeszają się dla realizacji celów społecznych lub zadań publicznych, a nie gospodarczych.

1.3. Należy obniżyć ustawowy próg liczby osób fizycznych, które mogą zakładać stowarzyszenia z 15 do 3, oraz odstąpić od obowiązku wyboru komitetu założycielskiego, jeżeli liczba osób zakładających stowarzyszenie nie przekracza np. 20 (art. 9).

1.4. Trzeba dopuścić przynależność do stowarzyszeń jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej, lecz tylko zdolność prawną oraz osób prawnych – ewentualnie do rozważenia – nie będących przedsiębiorcami lecz pozostawić zapis, że co najmniej członkami wspierającymi mogą być przedsiębiorcy, z tym rozszerzeniem, że nie tylko osoby prawne, ale także jednostki organizacyjne posiadające zdolność prawną, a więc np. spółki osobowe prawa handlowego mogą być członkami wspierającymi (art. 10 ust. 3). Jednak organizacje pożytku publicznego, bez względu na formę, jak i spółdzielnie – powinny korzystać z możliwości zrzeszania się.

1.5. Zasadnym byłoby wprowadzenie dla stowarzyszeń o niskiej liczebności, np. poniżej 15 osób, możliwości osobistego nadzoru, kontroli bezpośredniej przez członków i odstąpienie w takim przypadku od tworzenia obligatoryjnego organu kontroli wewnętrznej (art. 11 ust. 3).

1.6. Należy ograniczyć obowiązek kontroli wstępnej publicznego organu nadzorującego na etapie rejestracji stowarzyszenia, pozostawiając jedynie danej władzy prawo do przystąpienia do postępowania rejestrowego (art. 13 ust. 2).

1.7. Konieczne jest wprowadzenie możliwości podejmowania czynności zmierzających do rozpoczęcia działalności i działań statutowych jeszcze przed wpisem do Krajowego Rejestru Sądowego, przewidując formę stowarzyszenia „w organizacji” (art. 12 i 17 ust. 1).

1.8. Celowym byłoby istotne rozszerzenie zakresu tworzenia i przyznanie zdolności prawnej oraz umożliwienie występowania pod własną nazwą tzw. stowarzyszeniom nierejestrowym, zwykłym oraz wprowadzenie zasady współwłasności łącznej dla majątku takiego stowarzyszenia i rozliczeń według K.C.

1.9. Należy poszerzyć w ustawie zakres podmiotowy możliwości tworzenia związków organizacji i stowarzyszeń także przez jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej i spółdzielnie, a także wprowadzić możliwość tworzenia ich związków nierejestrowych (art. 22).

1.10. Trzeba przewidzieć uproszczoną formę stowarzyszenia dla celów niegospodarczych dla różnych osób, jednostek organizacyjnych, posiadających zdolność prawną i osób prawnych, jako formę nierejestrową, zgłaszaną jedynie do starosty i tam rejestrowaną – podobnie jak to jest dla stowarzyszeń zwykłych osób fizycznych (art. 40 i 43).

1.11. Należy zezwolić stowarzyszeniom zwykłym tak osób fizycznych, jak i jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną i osób prawnych na łączenie się w związki stowarzyszeń, tak rejestrowe, jak i nierejestrowe (art.42 ust. 1 pkt.2 i 3) lub federacje bez uzyskania podmiotowości prawnej.

2. Zmiany innych regulacji zapewniających pełną swobodę zrzeszania się i reprezentację podmiotów społecznych, samorządowych, przedsiębiorców i obywateli

2.1. W miejsce czterech ustaw określających instytucje zrzeszania się przedsiębiorców i pracodawców, tj.: ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców; ustawy z

dnia 30 maja 1989 r. o izbach gospodarczych; ustawy z dnia z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle, w zakresie dotyczącym cechów, izb rzemieślniczych i Związku Rzemiosła Polskiego; ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o samorządzie zawodowym niektórych przedsiębiorców (zrzeszenia handlu i usług, zrzeszenia transportu) wprowadzenie jednej, nowoczesnej regulacji pozwalającej na swobodę form, zakresu i celów zrzeszania się pracodawców i przedsiębiorców oraz dającej podstawy dla wyłaniania wspólnych reprezentacji branżowych i terytorialnych (m.in. na szczeblu krajowym, np. „Rady Przedsiębiorczości”).

2.2. Wprowadzenie kompleksowej regulacji dla umożliwienia pozakorporacyjnego zrzeszania się grup zawodowych przy zachowaniu zasady swobody, wolności zrzeszania się i zróżnicowania celów zrzeszeń, z ograniczeniem zakresu obligatoryjnych korporacji oraz zapewnienie możliwości wyłaniania wspólnej reprezentacji, a także możliwości zrzeszenia się stowarzyszeń, zrzeszeń i samorządów zawodowych (np. Porozumienie organizacji i samorządów prawniczych, Porozumienie organizacji i samorządów ochrony zdrowia).

2.3. Wprowadzenie standardów tworzenia i funkcjonowania odpowiednich instytucji prawa publicznego – porozumień czy konferencji branżowych, tematycznych lub regionalnych, dla stworzenia podstaw i zapewnienia trybu wyłaniania reprezentacji określonych środowisk, organizacji, zrzeszeń i innych podmiotów Społeczeństwa Obywatelskiego w celu zapewnienia forum dialogu w poszczególnych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego – konferencje krajowe, regionalne/wojewódzkie, powiatowe (przykładowo mogłyby to być: Konferencja Mediów, Konferencja Ekologiczna, Kongres Kultury, Porozumienie Organizacji Samorządowych, Porozumienie Organizacji Osób Niepełnosprawnych) na podstawie ustawowego upoważnienia mogłyby być zwoływane przez odpowiedniego ministra.

2.4. Zmiana regulacji Komisji Trójstronnej i wojewódzkich komisji dialogu społecznego (ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych i wojewódzkich komisjach dialogu społecznego), dla skonkretyzowania jej zakresu przedmiotowego i podmiotowego oraz usprawnienia trybu zajmowania stanowisk i zapewnienia efektywności tego forum. Poszerzenie zakresu stosowania instytucji komisji dialogu społecznego i wprowadzenie możliwości fakultatywnego ich powoływania dla pozostałych szczebli samorządu terytorialnego oraz regionalnych.

2.5. Zmiana ustawy o fundacjach z dnia 6 kwietnia 1984 r. zapewniająca możliwość właściwego i odpowiedniego jej stosowania do zróżnicowanych celów społecznych, zadań

publicznych przy wydzieleniu odrębnych form dla organizacji charytatywnych i fundowania kapitałowego.

3. Zapewnienie (w przepisach zmieniających) szerszych, skuteczniejszych form uczestnictwa organizacji społeczeństwa obywatelskiego w procesie legislacyjnym (partycypacja) i uczestnictwa w realizacji zadań publicznych

3.1. Skonkretyzowanie w Regulaminach Sejmu i Senatu RP regulacji dotyczących instytucji publicznych wysłuchań w procesie ustawodawczym.

3.2. Wprowadzenie przez Radę Ministrów instytucji tzw. „Białej Księgi”, co do stanu organizacji sektora pozarządowego oraz „Zielonej Księgi” – przygotowywania dla różnych dziedzin i projektów regulacji – publikacji zbiorów stanowisk organizacji Społeczeństwa Obywatelskiego.

3.3. Zmiana kryteriów i trybu wnoszenia społecznych projektów ustaw (w ustawie z dnia 24 czerwca 1999 r. o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli) przez poszerzenie zakresu podmiotów uprawnionych do inicjatywy ustawodawczej o związki, porozumienia organizacji pozarządowych, samorządów zawodowych i gospodarczych. Także zmniejszenie liczby osób niezbędnych do zgłoszenia inicjatywy ustawodawczej.

3.4. Wprowadzenie okresowych ocen skutków istniejących regulacji (ustaw, rozporządzeń) w istotnych dziedzinach (podatki, zdrowie, nauka i oświata, gospodarka) przez ministrów i Radę Ministrów przy zapewnieniu udziału lub z wniosku organizacji Społeczeństwa Obywatelskiego (niezależnie od uwzględniania ocen nauki, doktryny oraz wypowiedzi władzy sądowniczej – orzecznictwa) dla rozważenia konieczności nowelizacji ustaw i rozporządzeń.

3.5. Umocnienie gwarancji lokalnej partycypacji obywatelskiej przez doprecyzowanie form i obowiązków w zakresie obowiązku konsultacji społecznych w procedurach stanowienia prawa lokalnego (podatki, zagospodarowanie przestrzenne, partnerstwo publiczno-prywatne) oraz wprowadzenie publicznych wysłuchań w procesie stanowienia takiego prawa lokalnego. Zmiana ustaw samorządowych.

3.6. Poszerzenie możliwości stosowania i zmiana formy odpłatnej działalności pożytku publicznego m.in. przez dopuszczenie uwzględniania kosztów pośrednich i uelastycznienie kryteriów dla jej upowszechnienia oraz wprowadzenie formy działalności „non profit” dla

organizacji pozarządowych. Zmiana ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustaw podatkowych.

3.7. Zmiana podstaw i rozszerzenie zakresu stosowania tzw. ofiarności publicznej m.in. zbiorów publicznych, w miejsce ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o zbiorach publicznych, dostosowania do wprowadzonych organizacji charytatywnych.

3.8. Poszerzenie zakresu i form darowizn oraz ich wysokości na cele społeczne, tzw. „statutowe”, w tym tzw. odpisu 1 % od podatku dokonywanego przez osoby prawne, fizyczne i jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej. Zmiana ustaw o podatku dochodowym od osób fizycznych i od osób prawnych.

3.9. Uproszczenie i odrębne uregulowanie zasad (standardów) rachunkowości i sprawozdawczości finansowej dla różnych form działalności organizacji pozarządowych. Zmiana ustawy o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r.

3.10. Wprowadzenie zasad gospodarowania środkami na darowizny przez osoby prawne (przedsiębiorców, spółki Skarbu Państwa) za pośrednictwem funduszu celowego i decyzje dysponentów zyskiem (Zgromadzenia Wspólników, Walne Zgromadzenia Akcjonariuszy, Walne Zgromadzenia Członków/Przedstawicieli itp.) dla zapewnienia transparentności i eliminacji przypadków wykorzystywania tych środków dla celów politycznych, a nie charytatywnych.

Jan A. Stefanowicz

Załącznik Nr 1

Zakres i ograniczenia zrzeszania się osób i organizacji

Lp.	ORGANIZACJA	MINIMUM OSÓB/ CZŁONKÓW	OSOBY FIZYCZNE, OSOBY PRAWNE, JEDNOSTKI ORGANIZACYJNE	INNE WYMOGI
1.	Stowarzyszenia	15 osób fizycznych	tylko osoby fizyczne	osoba prawna jako członek wspierający, jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej nie może być członkiem wspierającym, ani zwykłym
2.	Stowarzyszenia zwykłe (nierejestrowe)	3 osoby fizyczne	tylko osoby fizyczne	brak członków wspierających
3.	Izby gospodarcze	50 (gdy terytorialny zakres działania izby będzie przekraczać obszar województwa, liczba założycieli powinna wynosić co najmniej 100)	osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej	podmioty prowadzące działalność gospodarczą
4.	Zrzeszenia transportu	50 osób	osoby fizyczne i osoby prawne oraz jednostki organizacyjne	tylko przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą, ale nie rzemieślnicy
5.	Zrzeszenia handlu gastronomii i usług	200 osób	osoby fizyczne i osoby prawne oraz jednostki organizacyjne	tylko przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą, ale nie rzemieślnicy
6.	Organizacje pracodawców	10 pracodawców	osoby fizyczne i osoby prawne oraz jednostki organizacyjne	decyzje dotyczące członkostwa pracodawcy będącego osobą prawną podejmuje organ upoważniony do składania oświadczeń woli w imieniu związku

7.	Izby rzemieślnicze	bez ograniczenia ilościowego cechy, spółdzielnie rzemieślnicze, rzemieślnicy należący do cechów	cechy, spółdzielnie rzemieślnicze, rzemieślnicy należący do cechów, jednostki organizacyjne, których celem jest wspieranie rozwoju gospodarczego rzemiosła	za zgodą izby jej członkiem może być, na czas określony, także osoba fizyczna wykonująca działalność gospodarczą, nie będąca rzemieślnikiem, zatrudniająca nie więcej niż 50 pracowników
8.	Związek Rzemiosła Polskiego	10 izb rzemieślniczych	izby rzemieślnicze, cechy o zasięgu ogólnopolskim, które zadeklarują członkostwo w związku	
9.	Związki spółdzielcze	3 spółdzielnie	spółdzielnie	tylko spółdzielnie
10.	Związki zrzeszeń handlu, gastronomii i usług	10 zrzeszeń	zrzeszenia handlu, gastronomii i usług	tylko zrzeszenia
11.	Związki zrzeszeń transportu	10 zrzeszeń	zrzeszenia transportu	tylko zrzeszenia
12.	Związki stowarzyszeń	3 stowarzyszenia	stowarzyszenia i inne osoby prawne, z tym, że osoby prawne mające cele zarobkowe mogą być tylko członkami wspierającymi	stowarzyszenia zwykle (nierejestrowe) nie mogą łączyć się w związki stowarzyszeń, osoby fizyczne oraz jednostki organizacyjne nie mogą być członkami związków
13.	Krajowa Izba Gospodarcza	bez ograniczenia izby gospodarcze	izby gospodarcze	mogą zrzeszać również organizacje gospodarcze i społeczne, których przedmiotem działalności jest wspieranie rozwoju gospodarczego
14.	federacje i konfederacje pracodawców	3 organizacje pracodawców	tylko organizacje pracodawców	decyzje dotyczące członkostwa organizacji podejmuje organ upoważniony do składania oświadczeń woli w imieniu federacji /konfederacji (dyskrecjonalność)

Załącznik nr 2

Regulacje międzynarodowe odnoszące się do realizacji prawa wolności zrzeszania się:

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948r.) – art. 20 i 23
2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 10 grudnia 1966 r. (ONZ; Dz.U. Nr 38. poz. 167) – art. 22 ust. 1 i 2
3. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (RE; Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284) – art. 11;
4. Europejska Karta Socjalna z 1961 r. – art. 5, 6
5. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2000 r. (Dz.Urż.UE C 303 z dnia 14 grudnia 2007 r., ss. 301-316) – art. 12
6. Konwencja MOP: Konwencja Nr 87 (Dz.U. z 1958 r. Nr 29, poz. 125);
7. Konwencja Nr 98 (Dz.U. z 1958 r. Nr 29, poz. 126)
8. Deklaracja nr 23 w sprawie współpracy ze stowarzyszeniami charytatywnymi dołączona do Traktatu z Maastricht oraz deklaracja nr 38 w sprawie wolontariatu dołączona do Traktatu Amsterdamskiego
9. Promowanie organizacji społecznych i fundacji w Europie (COM/97/0241 final)
10. White Paper (tj. Biała Księga) on European Governance (COM (2001) 428 final)
11. Europejska Konwencja dotycząca rozpoznawania osobowości prawnej międzynarodowych organizacji pozarządowych (CETS N° 124) z 1986 r.
12. Rekomendacja CM/Rec(2007) 14 Komitetu Ministrów skierowana do państw członkowskich, dotycząca statusu prawnego organizacji pozarządowych w Europie (z 10 października 2007 r.)

